

Jako mladý rytíř sloužil u jistého pana Roberta a jednoho horkého dne se s ním a dalšími pány vydal do královského lesa, kde narazili na krásné místo. Rytíři nechali koně pást a oddali se krátkému spánku. Když vstali, začali kvapně sedlat koně a odjíždět. Vypravěčův kuň se ovšem trochu zatoulal, takže než jej osedlal, zjistil, že zůstal na louce sám. Začal tedy bezcílně bloudit po lese a náhle spatřil zvláštní

297 Srov. DA I.6.228.

298 Srov. Apuleius *Met.* 5.1.

299 Srov. Mat. 25.41.

300 „Da die Dame des capellanischen Dialogs sich auf das Glatteis des *sensus litteralis* locken lässt und für sich einen Platz am Nordtor wählt, sich also zu den Verdammten des Liebesgottes gesellt, kann der Dialogpartner ihr die wahre Bedeutung ihrer Wahl auf der Ebene des *sensus allegoricus* erläutern und in der folgenden Erzählung vom Totenheer das düstere Schicksal solcher Verdammnis als Exemplum schildern.“ KARNEIN, Alfred. *De Amore in volkssprachlicher Literatur*, s. 85.

průvod, o němž se zprvu domníval, že je jeho ztracenou družinou. Teprve když se přiblížil, zjistil, že tomu tak není.

V čele zástupu jel na nádherném koni jeho vůdce se zlatou korunou na hlavě. Za ním následovala skupina krásných žen na uslechlých koních. Každá měla nádherné šaty a zlatý plášť a doprovázeli ji dva rytíři (po pravici a levici) a jeden vepředu, který vedl koně za uzdu a dával pozor na cestu. Tato skupina byla následována početnou kavalerií, která ji oddělovala od hluku a vřavy další části voje.

Pak následoval dav žen, které byly doprovázeny shlukem rytířů a sluhů. Ale tito muži nabízeli dámám svoji pomoc příliš horlivě a křičeli jeden přes druhého, takže jim spíše působili obtíže, a ženy by byly raději, kdyby zůstaly bez takovéto asistence.

Voj uzavírala skupina zbídačených žen nevidané krásy, které byly nuzně oblečeny v naprosto nevhodných šatech – navzdory letnímu počasí na sobě měly vlčí kůže a jely na vyhublých, klopýtajících koních bez uzd a sedel. Tyto ženy kolem sebe neměly vůbec žádné pomocníky a navíc ti z předchozích skupin zvířili prach, který způsobil, že se dámy z poslední skupiny sotva viděly.

Z tohoto posledního voje se vydělila žena na třínohém koni, která na vypravěče zavolala jeho jménem a pobídla ho, aby jel za ní. Rytíř tak učinil, a když viděl její krásu spočívající na nuzném koni, nabídl jí svého. Ale ona odmítla a sdělila mu, že svého pána teď nenajde, protože ztratil cestu. Muž ji poprosil, aby mu pomohla, ale ona odvětila, že to není možné dříve, než se stane svědkem toho, jak se celá skupina usídlí ve svém táboře. Také mu podala vysvětlení k tomu, co vidí: Průvod před ním je vojsko mrtvých (*exercitus mortuorum*). Tato informace rytíře vyděsila, začal se třást, zblednul a chtěl ujet pryč. Ale jeho průvodkyně mu slíbila, že se mu nic nestane, a začala popisovat jednotlivé skupiny průvodu:

V čele jede bůh lásky (*deus amoris*), kterého lze vidět v doprovodu své družiny každý týden, kdy uděluje jednotlivcům odměny podle jejich zásluh v pozemském životě. Za ním následují v první skupině blažené ženy, které dokázaly během života rozpoznat zásluhy mužů a podle toho jim buď udělily svoji přízeň, nebo je od sebe odehnaly. Na tyto nyní čekají pocty a nespočetné dary. Ženy ve druhé části průvodu jsou ty, které za života neodepřely potěšení žádnému muži bez ohledu na jeho morální kvality. Proto jsou nyní obtěžovány velkým zástupem těch, kteří jim chtějí nabídnout své služby, ale v konečném důsledku způsobují jen nepříjemnosti a zmatek. Dámy z poslední skupiny zamítly přístup do paláce lásky úplně všem mužům a vůbec nectily boha lásky, proto teď musí snášet bídu a trápení. Na tyto ženy (včetně rytířovy průvodkyně) čekají tak strašlivá muka, že se to nedá ani vypovědět. Dáma apeluje na ženy, které dosud žijí, aby si uvědo-

milý, co je může po smrti čekat. Rytíř si tedy pro sebe a pro publikum shrne, co z celé situace plyne: Kdo slouží řádně bohu lásky, bude stonásobně odměněn, a kdo jej uráží, neunikne následkům v podobě hrozivého trestu.

Během hovoru průvod dorazil na krásnou louku, jakou oko smrtelníka nespatriilo. Celé místo bylo obklopeno stromy různého druhu, které byly obsypány plody a nádherně voněly. Plocha měla kruhový tvar a dělila se do tří částí (jako terč – pozn. aut.).

Uprostřed se nacházel vysoký strom nesoucí různé druhy ovoce, jehož větve se rozprostíraly do šířky a vytvářely zde příjemný stín. U kořenů stromu tryskal pramen čisté vody, která chutnala jako nejsladší nektar. Vedle něj stál zlatý trůn ozdobený drahými kameny, na němž seděla královna lásky s briliantovou korunkou ve vlasech. Měla nádherné šaty a v ruce držela zlatou větvíčku (*virgam auream*). Po její pravici se nacházelo ještě krásnější křeslo, na němž zatím nikdo nesesedl. Tato centrální sekce se jmenovala „Potěšení“ (*Amoenitas*). Okolo stromu byly rozmístěny krásné pohovky s hedvábnými přikrývkami a karmínovými ozdobami.

Druhá část se nazývala „Vlhkost“ (*Humiditas*). Sem tekly potůčky, které vycházely z pramene v „Potěšení“, jenomže tady nabývaly na síle a rozvodnily se natolik, že celá plocha této oblasti byla pod vodou tak studenou, že by se jí živý člověk nemohl dotknout. Svrchu sem naopak pálilo slunce, protože tu nebyly žádné stromy. Voda odtud nikam neodtékala.

Vnější část nesla jméno „Sucho“ (*Siccitas*) a připomínala poušť. Celá oblast byla sežehnutá sluncem, zem byla rozpálená, všude se povalovaly svazky trnů. Uprostřed každého svazku ležel kmen stromu a u obou jeho konců stál obrovský muž. U hranice této části začínala cestička, která vedla přes *Siccitas* a *Humiditas* do centrálního prostoru.

Jako první po ní prošel až do „Potěšení“ král, který se objal s královnou, usedl do křesla a v ruce třimal křišťálovou hůlku. Sem jej následovali rytíři a dámy z první skupiny. Ženy usedly do křesel, muži k jejich nohám a všichni se nechali bavit šašky a poslouchali hudbu.

Lidé z druhé části voje se také snažili dostat do středu kruhu, ale když se jim to nepodařilo, zůstali ve „Vlhkosti“, kde byli vystaveni dvojímu utrpení – zespodu museli snášet strašnou zimu a svrchu palčivé sluneční paprsky. Z celého místa se ozývalo skřípění zubů a bédování. Utrpení žen bylo o to větší, že viděly radosti, kterým se oddávaly dámy v „Potěšení“.

Nejhorší muka ovšem čekala v poslední části na členky třetí skupiny. Ty si totiž musely sednout doprostřed trní na kmeny, kterými otáčeli zmínění muži, takže je drásaly ostny, a pokud se dotkly bosýma nohama země, spálily si chodidla.

Rytíř se již chystal odejít, ale jeho průvodkyně jej pobídla, aby si šel ke králi pro dovolení opustit toto místo, a také jej požádala, aby se za ni přimluvil. Vypravěč tedy zdvořile oslovil krále, poprosil, aby byl jeho průvodkyni povolen přístup do „Potěšení“ a aby mu panovník vyjevil pravidla lásky (*praecepta amoris*). Král jej pověřil, aby se stal jeho vyslancem a podal ženám na tomto světě zprávu o tom, co viděl a co je čeká. Rytířův zážitek totiž může přispět k jejich spáse (*salutis occasio*). Pak mu sdělil dvanáct pravidel lásky. Druhou prosbu mu ovšem odepřel, žena, která rytíře doprovázela, nemůže odejít ze svého místa, ale bude jí poskytnuta alespoň trocha úlevy. Král nakonec rytíři podal svou křišťálovou hůlku s tím, že ji musí hodit do první řeky, kterou potká. Cestou nazpět se s rytířem ještě rozloučila jeho průvodkyně, která byla mezitím zbavena svých dvou trýznitelů a dostala lepšího koně. Vypravěč tedy odjel, dle instrukcí vhodil křišťálovou hůlku do řeky a vrátil se nazpět mezi živé.

Toto exemplum navazuje na předchozí popis Amorova paláce, protože pracuje s jeho klasifikací žen do tří skupin. Jinak jsou ale obě říše i jejich vládci zcela odlišní. První z nich panuje v paláci, druhý, navíc spolu s královnou, obývá kulatou louku rozdělenou do tří částí. Ve vyprávění není o žádném paláci, v němž by dříve žily ženy ze zástupu mrtvých, ani zmínka. Exemplum ovšem není autorovou invencí, navazuje totiž na středověký topos *familia Herlechini* (Herlechinova družina), někdy zvané také *divoký hon*. Jméno vůdce družiny, které se objevuje i ve variantách Hellequin, Herlequin či Helething, se nejprve objevuje v Normandii a pak v Anglii. Původ tohoto mýtu sahá až ke keltským kořenům Velké Británie, odkud pochází příběh o králi Bretonců Herlovi, který nedodržel pakt uzavřený s králem trpaslíků, za což byl spolu se svou armádou odsouzen k věčnému putování. Motiv armády přízraků je ovšem doložen už v antice.³⁰¹ Vyprávění v *De amore* navazuje na záznam v kronice *Historia ecclesiastica* Orderica Vitala. Tento anglo-normanský mnich sepsal na přelomu dvacátých a třicátých let 12. století monumentální dějiny Normanů a své dílo vystavěl jak na písemných pramenech, tak na soudobých ústních svědectvích. Přímou z úst faráře Walchelina vyslechl příběh o jeho setkání s vojskem přízraků. Očitý svědek dokonce událost datoval, odehrála se 1. ledna 1091.

Při noční cestě od nemocného z jeho farnosti se mladý kněz setkal s obrovskou armádou. Nejprve se domníval, že jde o vojsko místního pána, Roberta (sic!), ale najednou se před ním objevil obr s obuškem a nařídil mu, aby se nehýbal a celý výjev pozoroval. Postupně okolo něj prochází několik skupin mrtvých, Walchelin v nich totiž poznává

301 Viz SCHMITT, Jean-Claude. *Revenanti*. Praha: Argo, 2002, s. 103–104, 114–115.

některé osoby, které znal. V prvním voji krácejí obyčejní lidé, jeho sousedi a také ženy (některé i urozené), které příliš lpěly na majetku či tělesných rozkoších. Za nimi jde zástup hrobníků a dva černí démoni nesou kmen, na němž je mučen nějaký člověk. Dále následuje skupina kleriků a mnichů, kteří Walchelina prosí, aby se za ně modlil. Voj uzavírá armáda tisíců rytířů. Walchelin má strach, že mu jeho vidění nikdo neuvěří, a proto se pokusí ukrást jednoho z koní bez jezdce. Náhle jej zaskočí čtyři přízraky rytířů a nutí jej, aby je následoval. Zdá se, že kněz je odsouzen k cestě s mrtvými, ale jeden z rytířů jej požádá, aby vyřídil vzkaz jeho ženě a synovi. Walchelin to odmítne, rozzuřený rytíř jej chytí za krk rozpálenou rukou a zanechá mu šrám, znamení potvrzující pravost zjevení. Náhle zasahuje další rytíř, ve kterém kněz pozná svého bratra Roberta (sic!). Ten ukazuje Walchelinovi, jaký musí snášet trest (nosí těžké rozžhavené zbraně, protože za života proléval krev), a zapřísahá bratra, aby se ze něj přimluvil modlitbami a almužnami, jedině tak dojde k jeho vysvobození.³⁰²

Capellanus přejímá z tohoto exemplárního vyprávění rozdělení voje do tří skupin, osobu, která přinutí očitého svědka sledovat situaci, dokonce se inspiruje i způsobem tortury. Jméno pána, u nějž muž z pátého dialogu údajně sloužil, se shoduje se jmény hned dvou postav z Ordericovy verze příběhu. Svědci obou zjevení také vyslechnou poučení, které je smyslem každého exempla,³⁰³ z úst zatracených. Obě moralizace se týkají spásy dosud živých lidí. V případě Ordericova vyprávění spočívá záchrana v modlitbách a životě ve shodě s křesťanským učením, u Capellana slouží celé exemplum jako varování určené ženám, jež se vyhýbají lásce, což je ve světle ostatních dialogů zcela logické. Výstražný charakter je demonstrován na osudech zemřelých průvodců. Zatímco Robertova naděje spočívá v milodarech a modlitbách jeho bratra, rytířova průvodkyně se dočká pouze jisté úlevy ve svém trápení.

Další verzi Ordericova vyprávění je starofrancouzské *Lai du Trot*³⁰⁴ sepsané v rozmezí let 1187 až 1267. V tomto vyprávění se Lorois, rytíř z Artušovy družiny, setká v lese se třemi skupinami žen, které jsou rozděleny podobně jako v *De amore*. Členka třetí skupiny rytíři vylíčí své útrapy a nabádá jej, aby

302 Viz SCHMITT, Jean-Claude. *Revenanti*, s. 98–100. O „divokém vojsku“ se zmiňuje také P. Dinzelsbacher, in: *Poslední věci člověka: Nebe, peklo, očistec ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 68.

303 O exempech z hlediska funkce srov. BREMOND, Claude, LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude. *L'Exemplum*. Turnhout: Brepols, 1996. 176 s.

304 Dvojjazyčně publikovaný text je dostupný na www.burgess.glyn.s.brook.liv.ac.uk, Leslie C.. *Three Old French Narrative Lais: Trot, Lecheor, Nabaret* [online]. First published. Liverpool: The University of Liverpool, Department of French Modern Languages, 1999 [cit. 2009-08-01]. Dostupný z WWW: <www.liv.ac.uk/soclas/los/narrativelays.pdf>.